

Bilaga : Ebba Wallenberg-Bonde (1896-1960).

*I början dricker mannen vin,
därefter dricker vinet vin,
i slutet dricker vinet mannen.*

Ebba Wallenberg, dotter till industrimagnaten Marcus Wallenberg sr (1864-1943) & Amalia Hagdahl (1864-1959), föddes den 21 november 1896 som näst yngst av sex syskon – fyra systrar & två bröder. Bröderna Jacob (1892-1980) & Marcus jr (1899-1982) blev maktfaktorer inom svenskt näringsliv. Så icke systrarna som fick nöja sig med att sätta sprätt på släktens pengar. Ebba var 1920-1941 gift med greve Carl Bonde (1872-1957) med vilken hon fick två söner Jan (1921-2005) & Peder (1923-2013). Ebba & Carl separerade cirka 1925 även om de inte skilde sig förrän den 16 juni 1941.

Källäget är dåligt, mest beroende på att sonen Peder vid Ebbas död lät bränna hennes privatarkiv. Det finns dock ett gemensamt familjearkiv och Ebba förekommer som biperson i en rad memoarer, biografier, rese- & tidsskildringar (Linder 1919; Bonde 1943: ss. 200-221; Posse 1949: ss. 86-87,382-383; von Rosen 1952: ss. 125-127,162; Dardel 1953: ss. 127-136; Gerhard 1957: ss. 170-183; Wennerholm 1971: s. 70-73; Gårdlund 1976; Wennerholm 1982: ss. 188-193,230-232; Nyström 1992: s. 235; Ramel 1992: ss. 166-170; Söderman 2010: ss. 235-240). Mest information finns i dagspressen.

Ebbas biografi har stora luckor. Hennes äktenskap med greve Carl Bonde fallerade och som mor tycks hon ha försummat sina barn. Anledningen är oklar. Hon påstås efter en bilolycka 1933 eller 1939 fått smärtlindring och utvecklade ett morfinberoende.¹ Andra källor antyder att hon var alkoholiserad eller led av ett bipolärt syndrom. Detaljer saknas, men det framgår att hennes hälsa tog stryk och att hon den 6 september 1945 ställdes under förmyndare. Behandlande läkare var kirurgen Einar Perman vid S:t Eriks sjukhus. Förmyndaren var advokaten Eric Wennerholm (1903-1984). I dennes kortfattade biografi för åren 1920-1945 verkar det vara överansträngning:

Ebba Bonde blev som Karl Gerhard formulerade saken "en galjonsbild på sällskapslivets flaggspelsprydda lustyacht". Sällskapslivet gick under detta sprakande årtionde i "bonde-rokoko". Upptågen blev alltmer avancerade och hos prins Carls på Fridhem infördes en ny lek. Efter middagen åkte man på stora silverbrickor nedför trapporna. På brickorna satt blivande drottningarna av Belgien och Norge. Farligare lekar än så lektes, lusteldar tändes, hela havet stormade. Det fanns optimism, det fanns pengar och en lössläppt känsla inom en viss krets att "vi har lov att roa oss".²

...

Ebba hade allt intensivare snurrat vidare i nöjeslivets karusell, hon hade blivit skild från Carl Bonde, vilket nog smärtade henne. Därtill kom att hon under krigets år med samma intensitet som när det gällde nöjeslivet kastade sig in i en omfattande hjälpverksamhet för flyktingar, men att även i denna uppstod svårigheter på grund av hennes otvivelaktigt egensinniga och av nöjeslivet skadade person. Till slut gick hon "varmt" och blev intagen på sjukhus.³

...

¹ Intervju med Ebbas son Peder Bonde utförd av Tomas Tullberg, okänt datum, cirka 2013.

² Wennerholm 1971: s. 72.

³ Wennerholm 1982: s. 230.

Jag har en känsla av att denna irrationella och impulsiva person gav begreppet Wallenberg ett icke föraktligt komplement i folkfantasin. Jag vet knappast om familjen Wallenberg ville förstå att till fullo uppskatta detta komplement, men hennes bror Jacob Wallenberg gav henne i alla fall både omsorg och ömhet under hennes senare mindre lyckliga år.⁴

Nekrologen av ungdomsvännen Estrid Linder blev dock storslagen:

Feerna slösade vid hennes vagga – hon fick allt vad en människa kan önska sig i denna värld: Skönhet, intelligens, ekonomiskt oberoende och en ovanlig arbetsförmåga när det gällde något som intresserade henne. ... Rakryggad och orädd följde hon sin egen linje och när svårigheterna tornade upp sig i hennes väg, mobiliserade hon sina, som det tycktes outtömliga krafter. Kompromisser var inte hennes livsstil.⁵

Hennes bekanta var inte fullt så vänliga:

Många år senare, då Ebba blivit grevinna Bonde på Hörningsholm, träffades vi på fester där. Hon hade nu blivit en chic vacker dam, som gnistrade av vitalitet, av kvickhet, frispråkighet och oberäkneliga hugskott. Hon dominerade omgivningen genom sin kraft, sitt goda huvud, sitt goda hjärta och – sin lynnighet. Outtröttligt funderade hennes rörliga hjärna ut stundom rätt extravaganta påhitt för att roa sina vänner och sig själv naturligtvis och satte i gång både nöjen och välgörenhetstillställningar, ofta i oupplöslig förening. Hon ville bestämma, ja, härska, och hennes temperament hade svårt att tåla motsägelser eller motstånd från någon i omgivningen. Stod barometern på lågtryck, kändes det i hela atmosfären över Hörningsholm, och hennes hov funderade och diskuterade då ivrigt, hur de skulle kunna få den mäktiga att skina upp igen i blidväder. Först då blev det åter glädje i samvaron och glans över festen. Att man stod ut berodde främst på att Ebba Bonde är en sällsynt trofast och sällsynt omtänksam vän, som inte skyr några besvär och obehag, om hon kan vara till hjälp och till gagn när det behövs. Hon fick många fiender och många vänner. Hennes värsta fiende var – Ebba Bonde. Ingen har ställt till så mycket trassel, så många missförstånd, så mycket obehag för den charmerande Ebba Bonde som hon själv. Man kan bli grundligt förargad på henne, man kan vemodigt skaka på huvudet för henne, men ändå måste man beundra henne och hålla av henne – hon är i huvud och hjärta en kvinna långt över vanliga mått.⁶

Och Karl Gerhard:

Under Ebba Bondes mest levnadsglada dagar hade man intrycket att Hörningsholm var ett kontinentalt lyxhotell där man böt gäster lika ofta som bordsdekorationer. På borggården rådde ett rastlöst liv. När ett tjugotal lunchgäster vinkats iväg, kom det lika många till middag, och de flesta hade koffertar med sådant omfång att man förstod att de ämnade bosätta sig på Hörningsholm. Slottet hade ett oräkneligt antal gästrum. Vårdinnans lekfullhet och fantasi var som en film av Walt Disney. Med äkta wallenbergsk energi gick hon så upp i sina lekar, att man ofta tänkte att här har teatern förlorat en regissör av stora mått.

⁴ Wennerholm 1971: s. 73.

⁵ Linder 1960.

⁶ von Rosen 1952: ss. 126-127.

En kväll inbjöd hon mig att delta i ett parti schack. På biljardbordet hade hon dukat upp ett schackbräde. De sirliga elfenbenspjäser som ingår i detta spel .hade permitterats. De var ersatta av vinbuteljer. Drottningens roll spelades av en flaska champagne, och konungen framställdes av en flaska gammal ädel bourgogne. Som torn och löpare uppträdde mosel- och vouvraybuteljer och i böndernas ställe hade en pluton pilsnerflaskor ställt upp. Vid vardera bordsändan låg en korkskruv parat, ty den spelare som förlorade en pjäs var dömd att omedelbart korka upp den och på stående fot tömma innehållet. Jag var oskicklig i schack och måste ge upp efter att ha halsat tre bönder och en halv flaska vouvray.⁷

Det finns en ingående skildring av en av dessa Hörningsholmsfester sommaren 1930⁸, för lång för att citera, för poänglös för att referera, men huvudintrycket är att kungligheter, notabiliteter & kändisar hade roligt på en svensk kräftska iklädda frack & långklänning.

* * *

Så långt eftervärldens dom. Ebba tävlade i en egen division där hon lade krokben för sig själv. Så vad hände egentligen? Jag lägger pussel med den information som finns. Första beskrivningen av Ebba är från sommaren 1911:

Första gången jag träffade Ebba var hon 14 år och jag en av de officerare, som kommenderats på utbildningskurs med förläggning bland annat vid Malmvik, Ebbas föräldrahem på Lovön. Familjen Wallenberg bjöd oss kursdeltagare på middag. Något sötare, gladare och lustigare än den pigga flickan Ebba har man svårt att föreställa sig. Alla skämde vi bort henne.⁹

[Von Rosen erbjöd henne att låna sin tjänstehäst, men Ebba ville i stället köpa den. Hon hade fått ett halvt löfte av föräldrarna om en egen häst men bara om hon tackade dem för deras givmildhet. Så långt var dock Ebba inte beredd att sträcka sig så det blev ingen häst.]

Hon växte upp i en paradvåning på Strandvägen, hade en fransk & en tysk guvernant och gick i Sofi Almquists samskola fram till vt 1915. I en intervju påstod hon sig dock ha haft en lika asketisk barndom som bröderna: ”Ebba Wallenbergs veckopeng var 2 öre i veckan, hon ägde under hela sin uppväxttid aldrig en egen klänning utan ärvde sina tre systrars urvuxna plagg och vid ett tillfälle en broders kadettjacka. Den tyckte hon om för de blanka knapparnas skull ända tills den flärdfria modern bytte ut dem mot vanliga svarta. Hon fick aldrig söla på hemväg från skolan, ty då skulle hon in i bagarboden och hämta hem brödkorgen. Familjen bodde på Strandvägen, men barnen fick aldrig gå annat än Riddargatan för att akta sig för högmod. På somrarna – skulle de rensa landen och kratta gångarna och sprätta upp mammas balklänningar, som skulle sys om. Ebba Wallenberg visste inte om att hon var rik mans dotter och det var anledningen till att hennes fysiklärare inte förstod hennes handlingssätt, när det visade sig att hon en gång pantsatt fysikböckerna för att få fickpengar. Hon fick en sträng uppfostran, som förgylldes av utlandsresor om somrarna.”¹⁰

⁷ Gerhard 1957: s. 180.

⁸ Dardel 1953: ss. 127-136.

⁹ von Rosen 1952: ss. 125-126.

¹⁰ Vecko Journalen, 1946:25, ss. 20-21,40.

Hon underkändes i studentexamen och tillbringade därefter 13 månader i schweizisk flickpension hos en Mlle Penard i Genève där hon (för ovanlighetens skull) var ”snäll, foglig och angelägen om att vara till lags”: ”Klockan 6 skulle man vara uppe varje morgon och ha sängen bäddad, sedan kom grundlig duvning i franska, konsthistoria, musik och balett. De senare lektionerna var sirliga små stunder, där flickorna anfördes av en balettmästare i vita glacéhandskar, som diskret placerade sin svarta baguette på ograciöst utskjutande kroppsdelar hos eleverna. I Genève samlades då högt kultiverade flyktingar från Europa, luften vibrerade av kultur och även en strängt hållen pensionsflicka stimulerades av den.”¹¹

Åter i Stockholm deltog hon i sällskapslivet och kärade ned sig i livhusaren fänrik Helmuth von Bornstedt (1893-1960). Detta gick så långt som till en hemlig förlovning innan föräldrarna ingrep. Ebba ansågs ”duperad av hans djärvhet och vräkighet, god ryttare och dansör”. Efter att ha undersökt saken, bl a samtalat med Helmuths far, bedömde föräldrarna att han skulle göra Ebba olycklig & förmodligen hon honom. Det var också detta att ätten Bornstedt var ointroducerad och saknade förmögenhet. Ebba skickades på en långresa till Japan tillsammans med en äldre väninna Estrid Linder (1890-1972) i hopp om att känslorna skulle svalna vilket de också gjorde.¹²

Resan blev betydligt långvarigare och innehållsrikare än tänkt. Ebba & väninnan lämnade Sverige juli 1917 och återkom inte förrän april 1919. Det finns tre skildringar.¹³ Ingen av dem särskilt upplysande. Ebba tillbringade oktober 1917 – maj 1918 i Tokyo. Om hon gjorde annat än turistade framgår det inte. Därefter skulle hon som en i ett större sällskap återvända hem med transsibiriska järnvägen. På grund av det ryska inbördeskriget kom sällskapet inte längre än till Omsk där Ebba träffade greve Carl Bonde (1872-1957) som var där för svenska Röda Korsets räkning att övervaka repatrieringen av de tyska krigsfångarna. Bonde: ”[Ebba] kände jag redan förut från Stockholm, men vi hade inte råkat på tre år. Nu hade ödet sammanfört oss i en avkopplad järnvägsvagn på den sibiriska slätten. Från den dagen i slutet av maj 1918 till i februari följande år voro vi nästan dagligen tillsammans under skiftande, ibland farofyllda förhållanden. Under den långa sysslolösa sommaren i Omsk, på den tröttsamma resan genom Sibirien till Vladivostok, under tre månader i Japan och två i Amerika var Ebba den trevligaste kamrat, glad, spirituellt och oberörd av alla svårigheter.”¹⁴

Strax efter årsskiftet 1918/19 ankom Ebba, Carl Bonde & de övriga till Washington. Ebba skickade ett brev till Bornstedt där hon slog upp förlovningen. Bonde fortsatte till Sverige där han anlände i februari. En av anledningarna till att han befunnit sig i Sibirien var att hans äktenskap var olyckligt. Vid ankomsten talade han med Ebbas far om att gifta om sig med dottern. Fadern ställde sig positiv men Bonde fick lova att inte nämna sina planer för någon. När modern vid Ebbas återkomst i april väl fick reda på alltihop blev hon rasande men kunde inget göra. Ebba var myndig och bad sin mor flyga och fara. Stämningen mor-dotter var bottenfrusen och den 15 maj bad Ebba sin far att få vistas någon annanstans än i hemmet:

Stockholm är en håla, håla, håla, Pappa varför kan jag ej få resa ut igen; för mamma här hemma, låter hon mig förstå dagligdags, är jag en plåga. Hon törs ju icke ens visa sig i dagsljus för att hon så skäms för sin dotter och denna ädla tanke uppammas tyvärr av telefonväsendet.¹⁵

¹¹ Vecko Journalen, 1946:25, ss. 20-21,40.

¹² Gårdlund 1976.

¹³ Linder 1919; Bonde 1943; Gårdlund 1976.

¹⁴ Bonde 1943: s. 200.

¹⁵ Gårdlund 1976: s. 432.

Det tog ett år för Bonde att ordna sin skilsmässa. Under tiden gick Ebba några månader lantushållsskola i Rimforsa och bodde därefter hos bekanta i Genève. Måndagen den 21 Juni 1920 gifte de sig i Svenska kyrkan i Köpenhamn. Därefter torkar Bondes memoarer in. Det framgår dock att de hade ett stort umgänge och att Ebba var medelpunkten. Cirka 1923/24 började hon intressera sig för religionshistoria & tog privatlektioner i ämnet hos teologen Henning Wijkmark.¹⁶ Alternativt var det täckmantel för att hon behövde någon att anförtro sina äktenskapsbekymmer åt. Hon & Bonde skall ha separerat 1925 – inte skilt sig, men haft separata stadsvåningar. Det har skyllts på att Bonde var 24 år äldre än Ebba och inte orkade med hennes tempo men troligare är skilda intressen, hennes missbruk (?) och ett snedsprång med Eugen som ingick i umgängeskretsen. Ebba övertalade honom att modernisera sin klädsel, att motionera – Eugen gick ned avsevärt i vikt – och drog ut honom i sällskapslivet. Hon var ”värdinna” på många av hans bjudningar där hennes egna bekanta, som revyartisten Karl Gerhard, var inbjudna. Sommaren 1938 var den blivande revyartisten Povel Ramel, då 16 år, bjuden till en fest på Hörningsholm:

Så plötsligt stod värdinnan där i en drottninglik pose [framför ungdomsbordet]. Hon klappade mig på huvudet.

- Unge vän! Jag har hört envisa rykten om att du spelar piano!

- Jaa - lite grann, blygades jag.

- Känner du till “I can't give you anything but love”?

- Joodå.

- Det är min älsklingsmelodi! Jag vill sjunga den nu. Kom! Följ med till flygeln och ge mig allt det stöd jag höver! Seså! Bara kom!

Ebba Bonde blev den absolut första sångerska jag ackompanjerat. Hon sjöng inte helt tonrent, men oerhört personligt, med “nattklubbsdrawl” och sug i rösten. En egendomlig hemstickad korsning mellan Sophie Tucker och Marlene Dietrich.

Applåder smattrade och bravorop ekade mellan valven.¹⁷

Förmodligen serenerade Ebba vid tillfället sin äkta man. Det behövdes nog. Hennes rykte var denna tid inte det bästa: ”Hon var lite vild av sig, den lilla grevinnan. Hon dansade med drängarna på midsommarafton, hennes relation till styrman på Skanssundsfärjan påstods vara mer än en liten flirt, inne i Stockholm syntes hon ofta ute med prins Eugen [och] hon påstods även ha ett förhållande med skådespelaren, journalisten, exanarkisten m m Charlie Almlöf.”¹⁸ Eric Wennerholm refererar en del hovskvaller om Ebba & Eugen som tycks komma från en intervju med överhovmästarinnan Astrid Rudebeck (1893-1982). ”Åren med Ebba blev hans ungdom”, är hennes sammanfattning.¹⁹ Det finns även ett brevkoncept av Eugen från den 30 december 1925 – oklart dock om det blev avsänt:

Till E[bba]. Dec 30 1925 ... Innan det här året går till ända måste jag sända dig några ord. 1925 är ju alldeles särskildt vårt år. I alla fall för mig är det [Ebba] som helt fyller det från början till slut, från morgon till morgon, med undantag kanske för de stunder då jag varit helt borta i sömnen eller helt borta i mitt arbete o. äfven då är det du som helt besjälar mitt arbete, som kommit det att blomma upp på nytt. Du har väckt till lif krafter som voro döda, eller sofvo eller lågo frusna, du har kommit mig att se lifvet och naturen på ett nytt sätt. Jag har ju många gånger läst om att kärleken kommer människan att se med nya ögon, o. jag trodde det var någon pose, men nu är det ju

¹⁶ Bernadotte 1975: s. 28.

¹⁷ Ramel 1992: s. 168.

¹⁸ Hellbom 2008; Hatwig 2014: del 2, ss.25-26.

¹⁹ Wennerholm 1982.

uppenbart, ovedersägligt, det syns ju i mitt arbete, det lyser lång väg så att jag nästan är generad då jag visar mitt arbete, men ganska stolt på samma gång, också på [Ebbas] vägnar. Jag tror jag hädanefter ska signera med ett dubbelt [teckning av ett E i spegel monogram]. Det bör ingen kunna missförstå?! Ja jag har visst sagt allt det der förut men det kan inte sägas för ofta eller tycker [Ebba] det? Tänk att jag på ett helt annat sätt än förr dallrar inför andra människor, särskildt kvinnor, o. jag ser att de märker det, o. jag tänker: undra ni, det är i alla fall inte er det gäller, annat än i andra hand! Och det tror jag för resten också de märka! Ja för mig är detta året början till något nytt, må vara en början utan något slut, men vi ha ju kommit öfverens om att vi tänker, vi grubblar inte, utan gläder oss åt ögonblicket. För [Ebba] kan det hela ju inte vara något annat än en episod, en af många, lifvet ligger ju framför [Ebba]. Jag tycker nog det är vemodigt, men jag känner ingen bitterhet deröfver det är naturligt att så är eftersom lyckan kom till mig först i mitt 60:de år. Du tycker nog att jag borde känna mig bitter, ja helst rasande, men jag är nu en gång inte sådan. Det hör till mina brister. Men hvarför kom inte [Ebba] in i mitt lif tidigare, o. ändå jag hade kanske inte varit mogen att taga emot det förr än just då, då det egentligen var för sent. Nej, det menar jag inte. Jag är så tacksam för hvad jag fått o. jag välsignar det år som gått o. står färdig att ta emot hvad det nya kan bjuda.²⁰

Förhållandet, hur det nu såg ut, tycks ha varat fram till 1927:

Den 8 till 9 augusti 1927 gästade Anna och Ferdinand Boberg prins Eugen på Örgården. I sin dagbok skrev Anna: »[Prinsen] ser fram mot en av sina nöjesturnéer tillsammans med den junta av aristokratiska odågor av båda könen, vilkens översteprästinna blivit hans »öde«. Men passionens flammor stiga inte längre mot höjden, kanske ha de t.o.m. slocknat och övergått i, icke vänskap, ty en sådan kan ingen man känna för den slags kvinnor, men medlidande. Prinsen är lojal och trofast. Med hans äventyr har följt ansvar.«²¹

Någon mer information finns inte, men de fortsatte att umgås som vänner. Ebbas 40-årsdag 1936 anförtrorde sig Eugen åt Karl Gerhard:

”Innan jag träffade Ebba vågade jag aldrig vara fräck”, sa prins Eugen i en förtrolig stund på Ebba Bondes 40-årsdag, som firades med en nattlig utfärd i skärgården på Waxholm IL Ordet fräck, uttalat med det gutturala bernadottska r-et, lät i hans mun nästan rörande. Med fräck menade han att han tidigare inte ansett det passande att med en vässad replik göra ett instick i konversationen. Det vågade han nu. Och han vågade mer än så han ägnade sig åt ett muntrare sällskapsliv än förr. Många av hans gamla mål arvänner hade gått bort, dem ersatte han med nya.²²

*

1926 blev Ebba känd i vida kretsar efter en protestaktion mot Karl Gerhards sommarrevy på Södra teatern. Denna gick till så att hon och hennes följe av unga officerare på franskt manér störde föreställningen genom att blåsa i visselpipor som de efteråt kastade in på scenen. Anledningen var att revyn innehöll ett sarkastiskt nummer om två papegojor som kommenterade Enskilda bankens (hennes fars) affärer: ”Där sitter Stockholms glupskaste

²⁰ Zachau 1991: s. 247, brev till Ebba Bonde 1925-12-30.

²¹ Meister 2015: s. 101.

²² Gerhard 1957: s. 225.

rovdjur”, sa den ena papegojan. “Dom slukar ett konkursbo till frukost, en industri till middag, ett sågverk till supé och sköljer ner det hela med ett vatten fall.”²³ Senare försonades parterna och Gerhard blev en del av Ebbas umgänge. Ebba anlidade Gerhards ”husjournalist” Jules Berman som såg till att nämna henne i sina notiser & societetsreportage.²⁴

Andra Ebbas nöjen var hästar, dans, tennis & regattor. Däremot ej jakt. Hon deltog i NK:s kändisevenemang som att duka bord & klä julgranar på tid. Det var mycket bjudningar & mycket sprit. Ebba hade ambitionen att göra natt till dag och tycks av den anledningen även ha använt benzedrin. Hon återhämtade sig under långa kryssningsresor till Sydamerika 1932, 1938, 1943 & 1951. 1945 & 1947 var hon inlagd på St Eriks sjukhus & därefter på ett sanatorium i Schweiz.

* * *

I och med krigsutbrottet började Ebba intressera sig för biståndsarbete, förmodligen påverkad av sitt umgänge med prins Carl & prinsessan Ingeborg som var engagerade i Röda korset & Rädda barnen. Hon umgicks i yrkeskvinnors klubb, 1940/41 var hon ledamot i Rädda barnen & därefter i Stockholms damsällskap – en societetsklubb med inriktningen nytta & nöje. För att få sin vilja fram startade hon även eget. Norgeaktivisten Amelie Posse beskriver hennes verksamhet:

Jag vill här passa på att nämna att vad de än kunde ha att säga om Ebba [och hennes eskapader] så förnekade sig aldrig hennes varmt medkännande hjärta. När det gällde att ta ett krafttag för att hjälpa de av kriget drabbade var hennes impulsiva generositet och idériakedom verkligt storvulna. Det fanns inga besvärligheter eller materiella hinder som hon inte lyckades övervinna. Hennes medfödda organisationstalang kanaliserades ju längre fram i Finlandshjälp och belgisk och judisk barnhjälp – till slut även tysk, det var överhuvudtaget alla möjliga hjälpar som hon skötte med energisk fermitet, men förmodligen även en viss despotism. Hon hör nog till dem som passar utmärkt i toppen som initiativtagare och befälhavare men som är ganska svåra att samarbeta med i det dagliga verkställandet, där man måste underordna sig ett disciplinerat kollektiv.

Jag minns från krigsåren långa rader av sådana där strålande fester för goda ändamål. Hon hade då flyttat in i vad hon kallade sin »garçonnière» – de bågge översta våningarna i Enskilda bankens hörnhus vid Östermalmstorg, med vidsträckt utsikt över stadens tak och kyrktorn och under den varmare årstiden de färgprunkande salustånden i förgrunden.

Hon blev snart god vän med en hel del av »ståndspersonerna» därnere och likaså med de chaufförer som hade sin hållplats borta vid kyrkan.

Det mesta av övre våningen upptas av en sjutton meter lång salong, på två sidor omgiven av breda terrasser och det var i den pittoreska lokalen dessa berömda [nöjes]tillställningar gick av stapeln. Skön Ebba hade den mest obegränsade och brokiga bekantskapskrets jag har sett, åtminstone här i Sverige, och hon använde glatt och ogenerat sitt inflytande till att pungslå sina rika bekanta för de välgörande ändamål hon för tillfället hade kastat sig på.

Hennes och prins Eugens varma vänskap var väl känd och snobbarna betalade vad som helst för att få frotera sig både med honom och långa rader av förnäma eller framstående personer, svenska och utländska legationschefer, bankdirektörer, musiker

²³ Gerhard 1957: ss. 174-176.

²⁴ Berman 1953: ss. 120-122; Lyttkens 1984.

och andra utövande konstnärer. Dessa senare ställde sig gärna till förfogande så programmen blev vanligtvis utmärkta och roliga. I all synnerhet när det längre fram gällde Norge- och Danmarkshjälpen – det fanns ju så många förstklassiga förmågor bland deras flyktingar.²⁵

Det som lät mindre tala om sig var att Ebba i och med Stockholms damsällskap hade en organisation bakom sig. Sällskapet existerade 1938-1958 & hade som mest 150 medlemmar. Ordförande var kammarrättsrådinnan Tora Asplund. Ebba var vanligt ledamot 1941/44 & därefter vice ordförande. Mötena ägde rum i Ebbas etagevåning. ”Sällskapets ändamål är att sammanföra damer i en god och glad anda för ömsesidig trevnad och uppbyggelse samt för utövande av hjälpverksamhet på olika områden.”²⁶ Under kriget drev sällskapet projekt om flyktinghjälp, neutralitetsvakt, nödställda barn och hjälp till oetablerade sångare & musiker. Ebbas omtalade musiksoaréer – som damsällskapet hjälpte till att organisera – gav projekten en grundplåt men för att driva dem krävdes ytterligare insatser vilka mobiliserades genom pressupprop. När projekten kommit igång klev Ebba av. De fem mest omtalade projekten var Finlands- & Norgehjälp, Hjälpkommittén för Belgiens barn, hjälpen till ”rasförföljda” barn och hjälpen till de tyska ”ruinbarnen” efter kriget:

- Finlandshjälpen, den del som Ebba var involverad i, var i början ett av Rädde barnens projekt. Ebba reste vinterkriget 1939/40 och efteråt runt i Finland för att kartlägga hjälpbehovet och ”som ett tack för den möda grevinnan ... nedlagt för Finlands nödställda fick hon därvid under en enkel mottagning i general Mannerheims hem motta det finska frihetskorset, en utmärkelse för personliga insatser under landets frihetskamp.”²⁷ Januari 1943 gjorde Ebba en motsvarande privat inspektionsresa för att sondera hjälpbehovet för barnen i finska lappmarkerna. Detta resulterade i uppställningen av spelautomater (?) på större hotell och restauranger vars behållning gick till upprättandet av lantbruksklubbar. Ebba tog även initiativet till att genom hemslöjdsföreningarna tillverka vinterskor åt barnen, s k ”tallakor”.

Under kriget föll antalet barnhem i finska lappmarkerna från 11 till tre. Till 50-årsdagen 1946 önskade sig Ebba av vännerna därför ytterligare ett finskt barnhem, vilket hon också fick, i Posio nära Ryssland. Hon bistods av äventyrerskan Aina Cederblom (1896-1986), som var av samma skrot & korn som hon själv.

- Norgehjälp, den del som Ebba var involverad i, var av mindre omfattning. Ebba ordnade insamlingar av möbler & barnkläder.
- Hjälpkommittén för Belgiens barn var ett 4.5 år långt projekt 1941-1945. Tanken var att några hundra utsatta ”Astrid-barn” genom Belgien-svenska föreningens förmedling skulle tillbringa krigsåren i Sverige. Prins Carl Bernadotte jr var ordförande i föreningens styrelse. Ebba var ordförande i arbetsutskottet. Tyskarna ville dock inte släppa iväg barnen. I stället ordnades utspisning på plats. 100 barn åt gången, sammanlagt 1700, inkvarterades tre månader i det s k Astrid-hemmet i Spa där de fick äta upp sig, få nya kläder, läkarvård och gå i skolan. Projektet finansierades genom kedjebrevet ”kärlekens länkar” & genom kollekt, cirka två miljoner kronor.

²⁵ Posse 1949: ss. 86-87.

²⁶ Aftonbladet 1945-10-17.

²⁷ Dagens Nyheter 1940-12-03.

- 1943 bildades på Ebbas initiativ en kommitté för ”rasförföljda barn”, ett samarbete med den Genèvebaserade judiska Organisation Sanitaire Européenne (OSE). Målsättningen var i första hand att hjälpa judiska barn till ett liv i Palestina. Ebba var även inblandad i biståndet till de ungerska judarna men hennes roll där är oklar. Hon skall som ombud för en grupp affärsmän, privatpersoner & mosaiska församlingen ha uppvaktat utrikesminister Christian Günther och 1944 utverkat (?) ett uppdrag åt sin släkting diplomaten Raoul Wallenberg att undersöka läget.²⁸
- 1947 tog Ebba ytterligare ett biståndsinitiativ – hennes sista – för de tyska ”ruinbarnen”.²⁹ Projektet var en upprepning av Astrid-barnen. Några hundra utsatt tyska barn skulle få komma till Sverige och återhämta sig. Vid det laget kanaliserades det statliga biståndet via Svenska Röda Korset (lett av Folke Bernadotte) & det privata biståndet via Europahjälpen. Europahjälpen hade 1946 startat soppkök för skolungdom, den så kallade ”Schwedensuppe”. Det fanns inte längre plats för oberoende initiativ. Ebba lyckades trots det få över cirka 500 barn. Detta tycks ha berott på ett samarbete med överdirektör Harry Söderman på kriminaltekniska anstalten som hade goda relationer till statsminister Tage Erlander. Efter dessa 500 barn kom det dock till ett möte i konselj mellan Folke Bernadotte & Harry Söderman som Söderman förlorade. All hjälp skulle ske på plats.³⁰ Konflikten blev omskriven som ”kampen mellan hem och soppa”, men var snarare ett försök att rädda den tyska folksjälen. Ebba: ”En nation har en kollektivskuld ifråga om kultur. Och det är kulturen vi ska rädda med den enskilda människan.” Ebba var mycket bitter över motståndet:

Då initiativtagerskan just står i begrepp att åter göra en resa till Rhen och Ruhr, ber jag henne yttra några ord för denna tidnings läsare, som ju hyst varm förståelse för hennes strävanden.

– Gärna, svarar grevinnan. Nu när slaget äntligen är vunnet, kan jag ta bladet från munnen. I åtta långa månader har man fört ett irriterande nervkrig mot mig. Från vecka till vecka har avgörandet uppskjutits. Jag har sprungit från Herodes till Pilatus, bombarderat pressen med egna och meningsfränders artiklar, haft otaliga conférencer, skrivit och mottagit massor av brev. I början såg det mörkt ut. Att de fanatiska tyskhatarna skulle sätta sig på tvären, var ju klart. Motståndet från annat håll förvånade mig. ”Jo”, hette det, ”visst skola vi hjälpa, men endast genom att skicka ned mat och kläder. Låtom oss för all del inte taga hit några små tyskar; om några år kanske de komma tillbaka och ockupera oss.” Jag påvisade, att samtliga andra neutrala länder sedan länge tagit emot tyska barn, och att t.o.m. en del f.d. fiendestater nu följa deras exempel. Den ene medarbetaren efter den andre dök upp vid min sida: pastor Forell i Borås, rektor Lund i Katrineholm och många fler.

Det ljusnade och jag såg segern hägra. Men just, som jag trodde att saken var klar, kom ett bakslag. ”Någon” ville inte; man bromsade. Ofta var jag, uppriven, utarbetad och ledsen, nära att ge upp. Du milde, varför skulle jag slita på min hälsa för en sak, som man inte vill vara med på? Jag längtade ibland så intensivt till min älskade sandstrand i Panama, att jag var på vippen rymma fältet, realisera mitt hem och mina samlingar, ta vad Wigforss nådigt

²⁸ Jangfeldt 2012.

²⁹ Söderman 2010: ss. 235-240.

³⁰ Lindner 1988.

läte mig behålla och ge mig i väg. Men pliktkänslan vaknade på nytt efter varje depression. Min gamla mor och min bror Jacob sporrade mig att ej förtrötta.

– Sedan jag i våras i sällskap med Harry Söderman med egna ögon sett det namnlösa eländet, fanns icke längre någon tvekan: jag måste lyckas!³¹

När kriget var över kollapsade Ebba. Eugens 80-årsdag den 1 augusti 1945 låg hon intagen på sjukhus och vägrades permission för att vara med om firandet. Detta föranledde hennes enda bevarade brev till Eugen:

1 augusti 1945. Kära, älskade Farbror Eugen. Med djupt vemod skriver jag dessa rader. Jag är bottenlöst förtvivlad och begriper ingenting. Farbror Eugen förstår nog huru jag känner det och Farbror Eugen vet var mina tankar finns. Försök tänk att det är till mitt bästa. Tack för alla underbara år, för Farbror Eugens stora vänskap och för alla våra glada minnen. Alltid Farbror Eugens Ebba.³²

*

Vid Eugens död den 17 augusti 1947 var Ebba antingen sjuk i lunginflammation eller djupt deprimerad. Från julen finns ett fotografi. Ebba ligger i sjukhussängen under ett blått paraply med astrologiska symboler omgiven av julgåvor & papper om Tysklandsbarnen. Hon fick kortisoninjektioner mot sina sömnbesvär (?) & klagade över att fingrarna svällde upp så att hon hade svårt att skriva. I början av 1948 var hon intagen på ett sanatorium i Schweiz och därefter turistade hon i Italien & Egypten. Förhållandet till sönerna förefaller ha varit skakigt. T ex närvarade hon inte vid sonen Peders bröllop. 1950 fortsatte hon med välgörenhet i mindre omfattning. Hennes hälsa blev sämre. Hon hade svårt att röra sig. De sista två åren av sitt liv 1958/60 var hon sängliggande. Hennes äldre bror Jacob hjälpte henne så mycket hon tillät.

Det finns få fotografier av Ebba – förmodligen för att hon ville kunna röra sig fritt – men ett smickrande porträtt av Nils Dardel från 30-årsdagen. 1941 gav hon röst åt Blå Fén i Pinocchio så även hennes röst finns bevarad. Hennes biståndsprojekt under kriget var på cirka fem miljoner kronor – inte så mycket jämfört med Svenska Kommittén för Internationell Hjälpverksamhet, Europahjälpen, Röda Korset & Rätta Barnen. Deras sammanlagda bistånd var på 1,500 miljoner, 3,200 miljoner om man räknar med krediterna. Så poängterades också av vännerna hennes goda vilja framför att hennes hjälpinsats varit av någon större betydelse.³³

³¹ Charlie Almlöf. ”Ebba Bondes tyska barn.” Dagsposten 1947-07-16.

³² Wennerholm 1982: s. 232.

³³ SIH 1957; Lindner 1988.

Referenser

- Berman, Jules. (1953.) Det är en doft ifrån den fina världen. Stockholm: Fritzes bokförlag.
- Bernadotte, Kerstin. (1975.) Ett sånt liv. Stockholm: Bonniers.
- Bonde, Carl. (1943.) Jag berättar för Jan. Stockholm: Medéns förlag AB.
- Dardel, Thora. (1953.) En bok om Nils Dardel. Stockholm: Bonniers.
- Gerhard, Karl. (1957.) Om jag inte minns fel. Stockholm: Bonniers folkbibliotek.
- Gårdlund, Torsten. (1986.) Marcus Wallenberg 1864-1943 : hans liv och gärning. Stockholm: P.A. Norstedt & söners förlag.
- Hatwig, Hans. (2014.) Miljardären som visste för mycket. Stockholm: Premium publishing.
- Hellbom, Thorleif. (2008.) Povel, Ebba, morfar och anarkisten. <Hellbom's webblog> (2008-01-03).
- Jangfeldt, Bengt. (2012.) Raoul Wallenberg : En biografi. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Linder, Estrid. (1919.) Tretton kapitel om en lycklig resa. Stockholm: Bonnier.
- Linder, Estrid. (1960.) [Nekrolog om Ebba Bonde.] Svenska Dagbladet, 1960-05-22.
- Lindner, Jörg. (1988.) Den svenska tysklandshjälpen 1945-1954. Stockholm: Almquist & Wiksell International. [Ebba Bonde, Harry Söderman, Bonde-Södermanska Förbundet (BSF).]
- Lyttkens, Alice. (1984.) Leva om sitt liv, del 5 : Femtioalet – glädjens och prövningarnas tid. Stockholm: Bonniers.
- Meister, Anna & Sidén, Karin. (red.) (2015.) Prins Eugen : Fasetter ur ett liv. Stockholm: Prins Eugens Waldemarsudde.
- Nyström, Marianne. (1992.) Bobergs : Anna Scholander och Ferdinand Boberg. Stockholm: Carlssons.
- Posse, Amelie. (1949.) Åtskilligt kan nu sägas. Stockholm: Natur och Kultur.
- Ramel, Povel. (1992.) Följ mig bakåt vägen : Povel Ramels livstücken, del 1. Stockholm: Norstedt.
- Rosen, Hans von. (1952.) I grevens tid. Stockholm: Hökerbergs förlag.
- SIH. (1957) Sveriges internationella hjälpverksamhet 1939-1950 : en redogörelse från Svenska kommittén för internationell hjälpverksamhet (SIH) och Svenska Europahjälpen-Svenska kommittén för internationell hjälpverksamhet.
- Söderman, Erik. (2010.) Revolver-Harry. Stockholm: Erik Söderman förlag.
- Wennerholm, Eric. (1971.) Flit och flärd : Minnen. Stockholm: Bonniers.
- Wennerholm, Eric. (1982.) Prins Eugen : Människan och konstnären. En biografi. Stockholm: Bonnier.
- Zachau, Inga. (1991.) Prins Eugen : Det öppna landskapets skildrare. Lund: Signum.